

Izvorni znanstveni članak /

Original scientific pape

Prihvaćeno: 26.1.2016.

izv. prof. dr. Matjaž Duh

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

dr. Jerneja Herzog, asist.

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Melita Lazar, prof. lik. umj.

Osnovna škola Bogojina, Bogojina

NIVO LIKOVNO-KREATIVNOG RAZVOJA U RAZLIČITIM PROGRAMIMA OSNOVNOŠKOLSKOG OBRAZOVANJA

Sažetak: *U prilogu predstavljamo rezultate istraživanja u kojem nas je zanimao nivo likovno-kreativnog razvoja između učenika u različitim programima osnovnoškolskog obrazovanja. Razlike smo pratili između učenika osnovnih škola sa standardnim programima i učenika škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom u štajerskoj i pomurskoj regiji u Sloveniji.*

Analiza rezultata ukupnog nivoa likovno-kreativnog razvoja pokazala je da su između faktora koji kreativnost potiču i faktora koji kreativnost omogućavaju razlike u korist učenika iz osnovnih škola s uobičajenim programom.

Ključne riječi: *kreativnost, likovna kultura, učenici s uobičajenim razvojem, učenici s posebnim potrebama.*

1. Uvod

U razvoju dječjeg poimanja likovne kulture od nesvjesnog do svjesnog likovnog izražavanja učitelj ima važnu ulogu. Kako bi ostvario temeljnu zadaću likovne kulture – da obogaćuje i održava sposobnost učenika za umjetničko likovno izražavanje i stvaralaštvo – učitelj mora svladati likovni jezik. Zadaci i ciljevi koje učitelj ostvaruje za prilagođeni nastavni program s nižim obrazovnim standardima ne razlikuju se značajno od onih redovnoga nastavnog plana i programa. Razlike se pojavljuju u obradi gradiva zato što učenici s posebnim potrebama pojmove obrađuju na jednostavniji način. Bez obzira na program osnovnoškolskog obrazovanja, važno je da učenici likovno stvaraju.

Tijekom cijelog razdoblja odgoja i obrazovanja predmet likovne kulture otkriva stvaralaštvo kod učenika, likovno izražavanje, razvija sluh za umjetnička likovna djela te usmjerava i njeguje spontano dječje likovno istraživanje. Na taj način predmet učenika priprema za sudjelovanje u kulturnom životu i razumijevanje suvremene vizualne komunikacije. Tijekom nastave likovne kulture učenik razvija likovno razmišljanje, emocije, motoriku, vizualnu memoriju, maštu i sposobnost percepcije. Povrh svega, likovna kultura pomaže da se otkrije kreativnost učenika (*Kurikulum*, 2007).

Cilj je likovne umjetnosti postići određenu razinu likovne kulture, tj. razvijati stvaralačke sposobnosti, sposobnost vizualnog zapažanja, vizualnog razmišljanja, vrednovanja, kritičnosti, kao i sposobnost usvajanja inovacija i novih načina stvaralaštva. Zato proces likovnog obrazovanja razvija djetetove kreativne sposobnosti za praktični likovni rad kao i sposobnost za promatranje umjetničkih djela i kritičku ocjenu promatranog (Karlavaris i Berce-Golob, 1991: 11). Stvaralaštvo koje je u velikoj mjeri zastupljeno u likovnoj umjetnosti složen je pojam koji je teško definirati i koji je aktualan za mnoge praktičare i teoretičare. Tako postoji više definicija. Glogovec i Žagar (1992: 8) navode da je „stvaralaštvo opća ljudska osobina koja se normalno distribuira među ljudima“. Pečjak (1987: 11) kaže da se „stvaralaštvo može definirati na stotinu i više načina, ali niti jedan nije dovoljan“. Trstenjak (1981) smatra da se stvaralaštvo dijeli na umjetničko stvaralaštvo i znanstveno (znanstveno, tehničko i umjetničko) stvaralaštvo. Razlika je u tome da je znanstveno stvaralaštvo kognitivno, a umjetničko u još većoj mjeri estetsko. Većina ljudi ubraja se u prosječno kreativne, kažu Glogovec i Žagar (1992); malo je onih koji su jako i malo kreativni ili koji nisu uopće kreativni. Prepoznamo ih po uradcima koje su stvorili, procesu stvaranja i „osobnim kvalitetama koje su karakteristične za kreativne osobe“ (Glogovec i Žagar, 1992: 8).

Kada govorimo o stvaralaštvu, ne možemo zanemariti obrazovanje i u tom smislu suglasni smo s autorima koji navode: „Unatoč opsežnim istraživanjima za razumijevanje koncepta stvaralaštva i činjenicu da stvaralaštvu raste politički značaj, ono je u školama i kurikulumu još dosta zanemareno“ (Craft i Jeffrey, 2008; Kaufman i Sternberg, 2007; Steers: 2009; De Backer et al., 2012: 54).

2. Likovno stvaralaštvo djece

Likovno se stvaralaštvo ubraja u područje umjetničkog stvaralaštva s tim da mu moramo dodati likovno-izražajna sredstva (Duh, 2004). Dijete se uključuje u likovni sustav stvaralaštva kada dostigne određenu razinu tjelesnog i duševnog razvoja, a što ne stječe rođenjem. To u velikoj mjeri ovisi o vizualnim i slušnim percepcijama okoline kroz govor, igru, pjesme i druge psiho-motoričke kanale (Karlavaris, 1991). Pogačnik-Toličić (1986) kaže da bi trebalo pustiti dijete u stvaranju njegovih crteža jer će jedino tako stvarati crtež na sebi svojstven način. Crtežom često kaže ono što ne zna ili ne može iskazati riječima i tako izraziti sebe samog. I Gerlovič i Gregorač (1968) tvrde da trebamo upućivati djecu tako da unatoč svim pogreškama postignu najbolji mogući uspjeh koji ovisi o njihovim, a ne našim likovnim idejama. Likovna se umjetnost razlikuje od drugih predmeta u obrazovnom sustavu po tome što djeca imaju mogućnost samostalnog stvaralaštva (Duh i Vrlič, 2003). Ovo razmišljanje može se naći i u riječima sljedećih autora. Pogačnik-Toličić tvrdi da „dječje likovno stvaralaštvo nema granica“ (Pogačnik-Toličić, 1986: 9). S tim se slažu i Hočevar, Berce i Prestor (1980: 29) koji kažu da je „mogućih likovnih rješenja koliko je i djece“. Djeca se uče stvarati kroz različite odgojne aktivnosti, ponajprije kroz igru, a kada su dovoljno svjesna da mogu svoje dojmove prenijeti na papir. Ako ih u tome ne sprječavamo, dobit ćemo unikatne uratke.

Kada govorimo o stvaralaštvu, moramo spomenuti stvaralački proces. On je „pojačan komponentama kao što su: apsorpcija, sklonost mašti i sanjarenje. U mašti, apsorpcija i imaginarni proces zajedno omogućuju neograničeno istraživanje navika ili stvarnosti. Uz pomoć snova i mašte može se razviti intuicija, kreativnost i drugi nesvjesni procesi“ (Peres Fabello, Campos, 2011: 38).

U nastavku donosimo komponente likovnog stvaralaštva koje su bile ishodišna točka u planiranju našeg istraživanja. Guilfordove modele stvaralaštva (Karlavaris i Kraguljac, 1981; Duh, 2004) dijelimo u dvije skupine s po tri komponente. U jednoj skupini nalaze se komponente koje omogućuju stvaralaštvo, i to su kvantitativne komponente, a u drugoj su one koje potiču stvaralaštvo, dakle kvalitativne komponente. Među faktorima koji stvaralaštvo omogućuju ubrajaju se redefiniranje, fluentnost i elaboracija. Redefiniranje se pokazuje „kao

svjesno redefiniranje ideje, materijala ili vizualnog dojma u nešto novo“ (Herzog, 2009: 21). Likovna fluentnost ubraja se u kvantitativne komponente. Vrlič (2001: 46) tvrdi da „fluentnost odražava bogatstvo ideja, poteza, hipoteza, asocijacija“. Izražava se „motoričkom spretnošću koja omogućuje različite fine operacije i bogatije likovne postupke“ (Herzog, 2009: 22). Likovna elaboracija ubraja se u kvantitativne komponente. Vrlič (2001) kaže da je elaboracija sposobnost razvijanja novih ideja i planiranje budućih postupaka. Kod tog faktora „pratimo planiranje estetskog izražaja kao harmoniju ideje i likovnog materijala poštujući zakonitosti likovnog oblikovanja“ (Herzog, 2009: 22). Komponente koje potiču stvaralaštvo, dakle kvalitativne komponente, jesu originalnost, fleksibilnost i osjetljivost za probleme (Karlavaris i Kraguljac 1981; Duh, 2004). Kod likovnog se stvaralaštva originalnost prema mišljenju Vrlića (2001) izražava u neočekivanim likovnim rješenjima, u povezivanju neobičnih i maštovitih ideja. Tako nastali likovni radovi individualni su i inovativni (Duh, 2004). Likovna fleksibilnost jest sposobnost rješavanja zadataka na različite načine, a pri čemu pronalazimo nove ideje. Kod te aktivnosti „pratimo adaptaciju izražajnim sredstvima što se iskazuje kao harmonija likovne ideje i upotrijebljenih likovnih materijala“ (Herzog, 2009: 22).

Osjetljivost za likovne problema faktor je s kojim odmah uočimo ono što je važno. U likovnom radu to je senzibilno primjećivanje boja, oblika, likovne povezanosti, koherentnosti i ravnoteže (Vrlič, 2001). Kod njega „pratimo utisak i interpretaciju likovnog problema, koji se iskazuje u senzibilnosti likovnog rješenja“ (Herzog, 2009: 22). Širu zastupljenost komponenti stvaralaštva pokazuju i studije Rumpa koji je u istraživanju provjeravao koncept divergentne fluentnosti. On je zaključio da „rezultati podržavaju koncept divergentne fluentnosti kao sposobnost koja nije povezana s konvergentnom inteligencijom učenika s visokim IQ. Divergentna fluentnost se smatra kao opći faktor koji kombinira kreativnu orijentaciju u literarnoj i likovnoj umjetnosti“ (Rump, 1982: 18). Karlavaris i Kraguljac (1981: 22) zapisali su o faktorima likovnog stvaralaštva u kvalitativnom i kvantitativnom smislu sljedeće: „Gledano kvantitativno, kreativni faktori imaju snažniju koncentraciju stvaralačkog razmišljanja, emocionalnosti, likovnih iskustava i mašte, pa time osiguravaju viši kvalitativni nivo likovne sposobnosti. Stvaralački faktori su, dakle, sublimacija likovnih sposobnosti na području likovnog stvaranja“. Duh (2004) ukazuje da se faktori stvaralaštva međusobno nadopunjuju i zajedno čine cjelinu. S tim je također suglasna Herzog (2009: 30) koja dodaje da „s razvojem bilo kojeg faktora stvaralaštva, indirektno razvijamo i potičemo sve ostale“. Napredak likovnog stvaralaštva u razredu učitelj postiže „izmjeničnim aktiviranjem različitih faktora likovnog stvaralaštva kod učenika“ (ibid.: 30).

3. Metodologija

Cilj istraživanja jest pronaći razlike u likovnom stvaranju učenika 6. razreda redovnih osnovnih škola i učenika s prilagođenim programom, tj. s nižim obrazovnim standardom. U istraživanju smo pratili nivo likovno-stvaralačkog razvoja sljedećim faktorima: osjetljivost za likovne probleme, elaboracija, fleksibilnost, fluentnost, originalnost i redefinicija. Kod istraživanja smo postavili temeljno pitanje: postoje li razlike između skupina učenika kod zajedničke razine stvaralačkog razvoja (RVg)? Isto tako ćemo odgovoriti na specifična istraživačka pitanja: postoje li razlike između skupina učenika kod osjetljivosti za likovne probleme (RV1), kod elaboracije (RV2), kod fleksibilnosti (RV3), kod fluentnosti (RV4), kod originalnosti (RV5) i kod redefinicije (RV6)?

Za dobivanje odgovora na postavljena pitanja u istraživanje smo uključili 72 slučajno odabrana učenika šestih razreda iz triju redovnih osnovnih škola i triju osnovnih škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom u pomurskoj i podravskoj regiji. Bila su 24 učenika (33%) iz osnovnih škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom i 48 učenika (67%) iz redovnih osnovnih škola. Iz ovih šest škola uključeno je 39 dječaka (54%) i 33 djevojčice (46%). Sva djeca iz škola za djecu s posebnim potrebama imaju lakše duševne smetnje, a nekoliko ih ima još neke druge smetnje. U Osnovnoj školi Gustava Šiliha u Mariboru dvoje učenika i jedna učenica imaju teži oblik cerebralne paralize; u Osnovnoj školi dr. Ljudevita Pivka u Ptuju jedan učenik ima djelomičnu govornu smetnju, jedna učenica ima umjerenu govornu smetnju, a jedna učenica kronično je bolesna; u IV. osnovnoj školi u Murskoj Soboti dva su učenika s lakšim govornim smetnjama, jedan s težom govornom smetnjom i dva učenika s kroničnim bolestima.

U istraživanju smo upotrijebili kvantitativnu metodologiju s kauzalnom neeksperimentalnom metodom u pedagoškom empirijskom istraživanju. Za pronalazak razlika upotrijebili smo t-test. Istraživanje se provodilo unutar jednog školskog sata (45 minuta) u testnim uvjetima. Instrument pomoću kojeg smo pratili nivo likovno-stvaralačkog razvoja predstavlja Likovni test, koji je u sličnim istraživanjima (Karlavaris, 1981; Duh, 2004) dao pouzdane rezultate. Podatke smo obradili pomoću računalnog programa SPSS. Dobivene smo rezultate prikazali tabelarno navodeći aritmetičku sredinu (\bar{x}), standardnu devijaciju (s), test homogenosti varijanci i test razlika između aritmetičkih sredina.

4. Rezultati i interpretacija

Prvo smo rezultate provjerili na pojedinačnim faktorima likovnog stvaralaštva i tako odgovorili na specifična istraživačka pitanja. U nastavku ćemo pratiti moguće razlike između skupina učenika kod nivoa faktora osjetljivosti za likovne probleme (tablica 1).

Tablica 1.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora osjetljivosti za likovne probleme

OSJETLJIVOST ZA LIKOVNE PROBLEME	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija	test homogenosti varijanti		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
senzibilnost				F	P	t	P
redovni program	48	1,8792	0,65719	0,257	0,614	2,718	0,008
posebni program	24	1,4417	0,61568				
uočavanje lik. problema				F	P	t	P
redovni program	48	1,9292	0,73512	1,591	0,211	2,728	0,008
posebni program	24	1,4583	0,58823				

Rezultati (tablica 1) kod faktora osjetljivosti za likovne probleme pokazuju statistički značajnu razliku kod senzibilnosti ($P=0,008$) i kod uočavanja likovnih problema na motivu ($P=0,008$) s obzirom na skupinu. Zaključujemo da su učenici redovnih osnovnih škola pokazali veću osjetljivost za likovne probleme i time postigli bolje rezultate. Učenici redovnih osnovnih škola imaju veću sposobnost opažanja nedostataka ili potrebe za promjenama na već postojećim stvarima nego učenici s posebnim potrebama. Kod nivoa stvaralačkog razvoja zanimalo nas je postoje li razlike s obzirom na osjetljivost za likovne probleme (RV1). Utvrdili smo da su učenici redovnih škola osjetljiviji za razumijevanje likovnog problema i kod likovnog transporta nego učenici osnovnih škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom.

U nastavku ćemo prikazati rezultate vezane uz nivo stvaralačkog razvoja kod faktora elaboracije s obzirom na skupine učenika (tablica 2).

Tablica 2.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora elaboracije

LIKOVNA ELABORACIJA	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
idejno-misaona elaboracija				F	P	t	P
redovni program	48	2,0458	0,65784	0,123	0,727	3,442	0,001
posebni program	24	1,4500	0,75814				
estetska organizacija izražaja				F	P	t	P
redovni program	48	2,1750	0,70575	1,829	0,181	2,721	0,008
posebni program	24	1,7000	0,68271				

Analizom rezultata faktora elaboracije uočavamo (tablica 2) značajnu statističku razliku. Pomoću t-testa uočili smo da postoji značajna statistička razlika između skupina učenika kod idejno misaone elaboracije ($P=0,001$) i kod estetske organizacije izražaja ($P=0,008$). Zaključujemo da su učenici iz redovnih osnovnih škola prema očekivanjima bolji kod idejno-misaone elaboracije i kod estetske organizacije izražaja. Zanimalo nas je postoje li razlike među skupinama učenika kod faktora elaboracije (RV2) i zaključili smo da su učenici redovnih osnovnih škola sposobniji u planiranju unaprijed. Spomenuti učenici imaju veću sposobnost planiranja ideje, koja se na crtežu odrazi kao harmonija između sastavnica oblikovanja, nego djeca s posebnim potrebama.

U nastavku ćemo predočiti rezultate vezane uz nivo likovno-stvaralačkog razvoja kod faktora fleksibilnosti s obzirom na skupine učenike (tablica 3).

Tablica 3.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora fleksibilnost

LIKOVNA FLEKSIBILNOST	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
pronalaženje novih puteva				F	P	t	P
redovni program	48	2,2000	0,64313	6,179	0,015	4,049	0,000
posebni program	24	1,6833	0,42902				
fleksibilna prilagodba				F	P	t	P
redovni program	48	2,1688	0,38601	0,184	0,669	0,940	0,351
posebni program	24	2,0750	0,42452				

Rezultati (tablica 3) kod faktora likovne fleksibilnosti pokazuju na razliku među skupinama učenika. Statistički značajna razlika pojavljuje se u korist učenika redovnih osnovnih škola kod pronalaženja novih puteva u traženju likovnih rješenja i kod likovnog divergentnog mišljenja ($P=0,000$). Nismo pronašli statistički značajne razlike ($P=0,351$) između skupina učenika kod fleksibilne prilagodbe izražajnim sredstvom. U istraživanju nas je zanimalo postoje li razlike među skupinama učenika kod faktora fleksibilnosti (RV3). Utvrdili smo da su učenici redovnih škola poduzetniji u rješavanju problema na sebi svojstven način, dakle sve je manje očekivanih rješenja i više otkrića novih ideja. Ti učenici slično kao i učenici s prilagođenim programom upotrebljavaju na isti način likovni materijal, u našem slučaju flomaster. Sama tehnika crtanja flomasterom ne omogućuje variranje u likovnom smislu. Jednakomjerni trag koji čini flomaster ne omogućuje posebnu prilagodbu i zato praktički nema razlike među skupinama učenika.

U nastavku ćemo predstaviti rezultate povezane s nivoom stvaralačkog razvoja kod faktora likovne fluentnosti s obzirom na skupine učenika (tablica 4).

Tablica 4.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora likovna fluentnost

LIKOVNA FLUENTNOST	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija s	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
fluentnost likovnih ideja				F	P	t	P
redovni program	48	2,0708	0,63311	0,461	0,499	4,170	0,000
posebni program	24	1,4250	0,59069				
motorička spretnost				F	P	t	P
redovni program	48	2,2958	0,77513	4,236	0,043	3,477	0,001
posebni program	24	1,6917	0,65136				

Rezultati (tablica 4) za faktor likovne fluentnosti, kod fluentnosti likovnih ideja ($P=0,000$) pokazuju na statistički značajnu razliku u korist učenika redovnih osnovnih škola. Statistički bolje rezultate učenici redovnih osnovnih škola postigli su također kod motoričke spretnosti u realizaciji ideja ($P=0,001$). U istraživanju nas je zanimalo postoje li razlike među skupinama učenika kod faktora fluentnosti (RV4). Zaključili smo da su učenici redovnih osnovnih škola bolji u proizvodnji što većeg broja novih ideja u određenom vremenu nego učenici osnovnih škola

s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom. Isto tako, bolja motorika zajedno s postojećom idejom omogućuje različite precizne radnje kod učenika s redovnim programom.

U nastavku ćemo predstaviti rezultate vezane uz nivo stvaralačkog razvoja kod faktora likovne originalnosti s obzirom na skupine učenika (tablica 5).

Tablica 5.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora likovna originalnost

LIKOVNA ORIGINALNOST	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija s	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
likovna originalnost				F	P	t	P
redovni program	48	2,2417	0,63909	0,854	0,359	1,258	0,213
posebni program	24	2,0167	0,85040				
originalnost u zapažanju				F	P	t	P
redovni program	48	2,2708	0,69342	0,625	0,432	3,111	0,003
posebni program	24	1,7417	0,65270				

Kod likovne originalnosti kao individualne senzibilnosti rezultati pokazuju nešto više prosjeke kod učenika redovnih osnovnih škola, ali među skupinama učenika nismo prepoznali statistički značajne razlike ($P=0,213$). Kod originalnosti u zapažanju pomoću t-testa utvrdili smo statistički značajnu razliku ($P=0,003$) u korist djece redovnih osnovnih škola. Zaključujemo da su učenici obiju skupina kod individualne senzibilnosti usporedivi među sobom, međutim statistički značajna razlika pokazala se kod originalnosti u zapažanju, gdje su bila uspješnija djeca redovnih osnovnih škola. U istraživanju smo utvrdili da kod prikaza originalnih, neočekivanih rješenja na crtežu nema razlika među skupinama učenika. Razlike postoje kod detalja koji se kod tih rješenja pojavljuju (RV5). Učenici redovnih osnovnih škola takve su originalne pojedinosti dobro unijeli u crtež, tako da se dobro uklapaju i stvaraju dobre odnose među sobom. U nastavku ćemo predstaviti rezultate vezane uz nivo stvaralačkog razvoja kod faktora likovne redefinicije s obzirom na skupine učenika (tablica 6).

Tablica 6.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora likovne redefinicije

LIKOVNA REDEFINICIJA	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija s	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	P	t	P
osjetljivo zapažanje				F	P	t	P
redovni program	48	1,5458	0,56529	3,526	0,065	1,931	0,058
posebni program	24	1,3333	0,36196				
proces lik. transportiranja				F	P	t	P
redovni program	48	1,6167	0,52322	7,653	0,007	3,396	0,001
posebni program	24	1,2583	0,36106				

Rezultati t-testa (tablica 6) kod stvaralačkog faktora likovne redefinicije pokazuju na izrazitije osjetljivo zapažanje ($P=0,058$) i na statistički značajne razlike kod procesa uspješnog likovnog transportiranja ($P=0,001$). Zaključujem da su učenici redovnih osnovnih škola kod osjetljivog zapažanja onih likovnih pojava koje su ugodne za likovno transportiranje postigli bolje rezultate. Tendencija kod osjetljivog zapažanja pokazuje da su učenici škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom postigli dobre rezultate, što je iznenađujuće. S obzirom na istraživačko pitanje (RV6), možemo odgovoriti da među učenicima obiju skupina postoje razlike u likovnom redefiniranju. Uspješniji su bili učenici redovnih osnovnih škola. Jednako tako su bili spomenuti učenici bolji u preoblikovanju predmeta u nove oblike ili svrhe. Učenici osnovnih škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom za njima ne zaostaju puno.

U istraživanju smo također utvrđivali postoje li moguće razlike između skupina učenika u vidu zajedničkog nivoa stvaralačkog razvoja. Rezultati su prikazani u donjoj tablici (tablica 7).

Tablica 7.

Podaci t-testa razlike aritmetičkih sredina i F-testa homogenosti varijanci (Leveneov F-test) s obzirom na skupine učenika kod faktora stvaralačkog razvoja

nivo stvaralačkog razvoja	n	aritmetička sredina \bar{x}	standardna devijacija s	test homogenosti varijanci		test razlike aritmetičkih sredina	
				F	p	t	P
redovni program	48	24,4396	6,70525	3,872	0,053	3,526	0,001
posebni program	24	19,2750	5,38656				

Kod analize nivoa likovno-stvaralačkog razvoja (tablica 7) među skupinama učenika utvrdili smo statistički značajnu razliku ($P=0,001$). Viši nivo stvaralačkog razvoja postigli su učenici redovnih osnovnih škola. U istraživanju nas je zanimalo postoje li razlike među skupinama učenika kod nivoa stvaralačkog razvoja (RVg). Zaključujemo da postoje statistički značajne razlike u korist učenika redovnih osnovnih škola. Oni su prilikom testiranja pokazali viši stvaralački razvoj i bili uspješniji u većini pojedinačnih faktora likovnog stvaralaštva.

4. Zaključak

Kod razvoja likovno-stvaralačkih sposobnosti u istraživanju smo utvrdili razlike u korist učenika redovnih osnovnih škola. Učenici redovnih osnovnih škola pokazali su veću osjetljivost za likovne probleme nego učenici s posebnim potrebama. To znači da imaju veću sposobnost zapažanja nedostataka ili potrebe za promjenama na već postojećim stvarima. Sposobniji su planirati unaprijed, kreirati ideju koja se na crtežu odražava kao skladnost među sastavnim dijelovima oblikovanja. Isto tako su poduzetniji u rješavanju objekata i figura na individualan način s novim idejama. Mogu proizvesti više novih ideja u zadanom vremenu. Imaju razvijeniju motoriku koja im omogućuje veću senzibilnost likovnog izraza. Učenici redovnih osnovnih škola mogu originalne detalje dobro unijeti u crtež. Bolji su također u redefiniranju, u preoblikovanju u novu likovnu strukturu. S obzirom na izraženu tendenciju, učenici osnovnih škola s prilagođenim programom i nižim obrazovnim standardom ne zaostaju puno za učenicima redovnih osnovnih škola u preoblikovanju predmeta u nove oblike ili likovnu poruku. Podjednako su uspješne bile obje skupine učenika u različitosti upotrebe materijala, u uporabi različitih vrsta crta te kod prikaza originalnih, neočekivanih rješenja na crtežu. Možemo zaključiti da u pogledu postignutog nivoa likovno-stvaralačkog razvoja postoje razlike među skupinama

učenika uključenih u različite programe osnovnoškolskog obrazovanja. Uspješnici su bili učenici redovnih osnovnih škola. Pritom ne smijemo zaboraviti činjenicu da likovni pedagoški rad mora, bez obzira na skupinu učenika uključenih u pedagoški proces, poticati likovno-stvaralački razvoj za postizanje kvalitetnih likovnih radova.

LITERATURA

1. DDe Backer, F.; Lombaerts, K.; De Mette, T.; Buffel, T.; Elias, W. (2012): „Creativity in Artistic Education: Introducing Artists into Primary School“, *International Journal of Art & Design Education*, 53 – 66. Pregledano 31. siječnja 2015. na: <<http://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=71515626&S=R&D=a9h&EbscoContent=dGJyMNHX8kSeqa84yNfsOLCmr02ep7VSsqa4SbCWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrrk20qK5lubbvh%2Bzl64Hh6bl94Onhh%2Bbl8YwA>>.
2. Duh, M. (2004): *Vrednotenje kot didaktični problem pri likovni vzgoji*. Maribor: Pedagoška fakulteta Maribor.
3. Duh, M. i Vrlič, T. (2003): *Likovna vzgoja v prvi triadi devetletne osnovne šole*. Ljubljana: Založba Rokus.
4. Gerlovič, A. i Gregorač, I. (1968): *Likovni pouk otrok*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
5. Glogovec, Z. i Žagar, D. (1992): *Ustvarjalnost: projektno vzgojno delo*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.
6. Herzog, J. (2009): Dejavniki likovne ustvarjalnosti in likovnopedagoško delo. *Revija za elementarno izobraževanje*, št. 2 – 3, 19 – 31.
7. Hočevar, S.; Berce, H.; Prestor, A. (1980): *Likovna vzgoja predšolskih otrok*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za šolstvo.
8. Karlavaris, B. (1991): *Metodika likovnog odgoja 2*. Rijeka: Hofbauer.
9. Karlavaris, B. i Berce-Golob, H. (1991): *Likovna vzgoja: priručnik za učitelje razrednega pouka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
10. Karlavaris, B. i Kraguljac, M. (1981): *Razvijanje kreativnosti putem likovnog vaspitanja u osnovnoj školi*. Beograd: Prosveta.
11. Pečjak, V. (1987): *Misliti, delati, živeti ustvarjalno*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
12. Pérez-Fabello, M., Campos, A. (2011): „Dissociative Experiences and Creativity in Fine Arts Students“, *Creativity Research Journal*, 23(1), 38 – 41. Pregledano 1. veljače 2015. na: <<http://content.ebscohost.com>

13. ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=57774320&S=R&=a9h&EbscoContent=dGJyMNX8kSeqa84yNfsOLCmr02ep7ZSr6%2B4S7CWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrrk20qK5Iubvvh%2Bzl64Hh6bl94Onhh%2Bbl8YwA>.
14. Pogačnik-Toličič, S.; Vipotnik, O. i Jernejec, M. (1986): *Govorica otroške risbe*. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije.
15. Rump, E. E. (1982): „Relationships between Creativity, Art-Orientation and Esthetic-Preference Variables“, *The Journal of Psychology*, 110, 11 – 20. Pregledano 1. veljače 2015. na: <<http://content.ebscohost.com/ContentServer.asp?T=P&P=AN&K=5189748&S=R&D=buh&EbscoContent=dGJyMNXr7ESepq84xNvgOLCmr02eprdSrqu4SreWxWXS&ContentCustomer=dGJyMPGrrk20qK5Iubvvh%2Bzl64Hh6bl94Onhh%2Bbl8YwA>>.
16. Tacol, T.; Karim, S.; Frelih, Č.; Rimele, O.; Kramberger, A.; Robi, K. i drugi (2007): *Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja: Likovna vzgoja*. Ljubljana: Ministrstvo za šolstvo i šport i Zavod RS za šolstvo.
17. Trstenjak, A. (1981): *Psihologija ustvarjalnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
18. Vrlič, T. (2001): *Likovno-ustvarjalni razvoj otrok v predšolskem obdobju*. Ljubljana: Debora.

THE LEVEL OF VISUAL AND CREATIVE DEVELOPMENT IN DIFFERENT PRIMARY EDUCATION PROGRAMS

Abstract: *In this article, we present the results of a research in which we were interested in the level of visual and creative development among the students of different programs of primary education. We observed the differences between the students of primary schools with standard programs and the students of primary school for children with special needs and with lower educational standard in Slovenian regions of Štajerska and Pomurje.*

The analysis of the results of common level of visual and creative development showed that among the factors that encourage and enable creativity there are differences which are in favour of the primary schools with standard program.

Keywords: *creativity, art education, students with normal development, students with special needs.*